Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 2 (2026) · “Milliy statistika tizimida yangi bosqich: barqaror rivojlanish maqsadlari, xalqaro standartlar va zamonaviy tende...

“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”

FISKAL BARQARORLIKNI TA’MINLASHDA DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI DIVERSIFIKATSIYALASHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI

XALIKOVA MAFTUNA
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur tezisdada fiskal barqarorlikni ta’minlashda davlat budjeti daromadlarini diversifikatsiyalashning innovatsion yondashuvlari ilmiy-amaliy jihatdan tadqiq etiladi. Tadqiqot doirasida budjet daromadlarining manbalar bo‘yicha tarkibi, ularning iqtisodiy sikllarga bog‘liqligi va fiskal xatarlarni kamaytirishdagi roli tahlil qilinadi. Innovatsion fiskal mexanizmlar, raqamli iqtisodiyot sharoitida shakllanayotgan yangi daromad manbalari, davlat aktivlarini boshqarish va hududiy daromad diversifikatsiyasi masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari fiskal siyosat samaradorligini oshirish va davlat budjeti daromadlarining uzoq muddatli barqarorligini ta’minlashga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy takliflarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: fiskal barqarorlik, budjet daromadlari, daromadlar diversifikatsiyasi, fiskal siyosat, innovatsion yondashuvlar, soliq va nosoliq daromadlar, fiskal risklar, raqamli iqtisodiyot, davlat aktivlari, hududiy fiskal barqarorlik, fiskal boshqaruv, makroiqtisodiy barqarorlik.

Fiskal barqarorlikni ta’minlash har qanday davlat moliya siyosatining strategik ustuvor yo‘nalishi bo‘lib, u davlatning iqtisodiy rivojlanish dasturlari, ijtimoiy majburiyatlari va makroiqtisodiy muvozanatini uzoq muddatda saqlash imkonini beradi. Ushbu jarayonda davlat budjeti daromadlarini diversifikatsiyalash alohida ahamiyat kasb etadi, chunki daromadlarning cheklangan manbalarga tayanishi fiskal xatarlarni kuchaytiradi va iqtisodiy shoklar sharoitida budjet barqarorligini izdan chiqarishi mumkin. Shu bois, zamonaviy iqtisodiy sharoitda fiskal barqarorlikni ta’minlashda innovatsion yondashuvlar asosida daromad manbalarini kengaytirish va muvozanatlashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifaga aylanmoqda.

Davlat budjeti daromadlarini diversifikatsiyalashning innovatsion yondashuvlari, avvalo, daromad manbalarining iqtisodiy tabiatiga yangicha yondashuvni nazarda tutadi. An’anaviy soliq tushumlari bilan bir qatorda, nosoliq daromadlarni rivojlantirish, davlat aktivlaridan samarali foydalanish va davlat xizmatlari iqtisodiy qiymatini to‘liq aks ettiruvchi mexanizmlarni joriy etish ushbu yondashuvning muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Bunday diversifikatsiya davlat budjeti daromadlarini iqtisodiy sikllarga kamroq bog‘liq bo‘lgan tizimga aylantiradi.

Published: 05.06.2026

Cite this article: Xalikova Maftuna (2026). Fiskal barqarorlikni ta’minlashda davlat budjeti daromadlarini diversifikatsiyalashning innovatsion yondashuvlari. Emro Science and Education, 2(2). https://journal.emro.uz/public/maqola/765

© 2026 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

So‘nggi yillarda innovatsion yondashuvlar doirasida natijaga yo‘naltirilgan fiskal model (outcome-based fiscal model) tobora keng qo‘llanilmoqda. Ushbu modelda daromad manbalarini shakllantirish iqtisodiy va ijtimoiy natijalar bilan bevosita bog‘lanadi. Masalan, ekologik soliqlar, resurslardan foydalanish uchun to‘lovlar va ijtimoiy yig‘imlar nafaqat daromad manbai, balki iqtisodiy xatti-harakatlarni tartibga soluvchi instrument sifatida ishlatiladi. Bu esa fiskal barqarorlik bilan bir qatorda barqaror rivojlanish maqsadlariga ham xizmat qiladi.

Innovatsion yondashuvlarning yana bir muhim yo‘nalishi davlat va xususiy sektor hamkorligiga asoslangan daromad mexanizmlarini rivojlantirishdir. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalari orqali davlat budjetiga tushumlar nafaqat soliqlar shaklida, balki konsessiya to‘lovlari, foydadan ulush va xizmat haqlari orqali ham shakllanadi. Bu yondashuv daromad manbalarini kengaytirib, davlat budjetining investitsion barqarorligini oshiradi.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyot asosida shakllanayotgan yangi fiskal manbalar innovatsion diversifikatsiyaning muhim qismi hisoblanadi. Elektron savdo, raqamli platformalar va onlayn xizmatlardan olinadigan daromadlarni fiskal tizimga integratsiyalash davlat budjeti uchun yangi va barqaror tushumlar manbaini yaratadi. Bu jarayonda raqamli soliq mexanizmlari, platforma iqtisodiyotiga moslashtirilgan soliq modellari va transchegaraviy raqamli faoliyatni soliqqa tortish uslublari muhim ahamiyat kasb etadi.

Fiskal barqarorlikni mustahkamlashda hududiy daromad diversifikatsiyasi ham innovatsion yondashuv sifatida qaralmoqda. Hududlarning iqtisodiy ixtisoslashuviga mos soliq va nosoliq daromad manbalarini rivojlantirish orqali hududiy budjetlarning mustaqilligi oshiriladi. Bu esa markaziy budjetga bo‘lgan yuklamani kamaytirib, umumiy fiskal barqarorlikni mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, xulq-atvor iqtisodiyoti (behavioral economics) tamoyillariga asoslangan fiskal yondashuvlar ham daromadlarni diversifikatsiyalashda innovatsion ahamiyatga ega. Soliq to‘lovchilarning xulq-atvorini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan rag‘batlantiruvchi mexanizmlar (masalan, soliq bonuslari, ijtimoiy reytinglar, shaffoflik indikatorlari) soliq tushumlarining barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Innovatsion diversifikatsiyaning yana bir yo‘nalishi sifatida yashil moliya va ekologik fiskal instrumentlarni ko‘rsatish mumkin. Uglerod soliqlari, ekologik yig‘imlar va yashil obligatsiyalar orqali shakllanadigan tushumlar davlat budjeti uchun yangi, uzoq muddatli daromad manbai bo‘lib, bir vaqtning o‘zida ekologik barqarorlikni ta’minlaydi.

Innovatsion yondashuvlar doirasida davlat budjeti daromadlarini diversifikatsiyalashda institutsional moslashuvchanlik alohida ahamiyat kasb etadi. Ya’ni, fiskal tizim iqtisodiyotdagi tarkibiy o‘zgarishlarga tezkor moslasha olishi zarur. Masalan, sanoat, xizmatlar va raqamli iqtisodiyot ulushining o‘zgarishi bilan

bir qatorda, budjet daromadlari manbalari ham qayta konfiguratsiya qilinishi lozim. Bu jarayonda yangi tarmoqlar (IT, logistika, kreativ industriya, fintech) soliq va nosoliq daromadlarning istiqbolli manbalariga aylanishi mumkin.

Shuningdek, davlat budjeti daromadlarini boshqarishda adaptiv fiskal mexanizmlarni joriy etish innovatsion yondashuv sifatida qaralmoqda. Adaptiv mexanizmlar daromadlar prognozini doimiy ravishda yangilab borish, real vaqt rejimida tushumlarni monitoring qilish va zarur hollarda fiskal choralarni tezkor moslashtirish imkonini beradi. Bu yondashuv daromadlar rejasining bajarilmasligi bilan bog‘liq risklarni sezilarli darajada kamaytiradi.

Fiskal barqarorlikni mustahkamlashda xalqaro fiskal integratsiya va transchegaraviy daromad manbalaridan foydalanish ham muhim innovatsion yo‘nalish hisoblanadi. Xalqaro savdo, transport-logistika xizmatlari, tranzit salohiyati va migratsiya oqimlari bilan bog‘liq tushumlarni fiskal tizimga samarali integratsiya qilish davlat budjeti daromadlarining yangi barqaror manbalarini shakllantiradi. Ayniqsa, mintaqaviy savdo markazlariga aylanish jarayoni budjet daromadlarini diversifikatsiyalash imkonini kengaytiradi.

Bundan tashqari, davlat aktivlarini portfel boshqaruvi asosida monetizatsiya qilish innovatsion fiskal yondashuvlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Bu yondashuvda davlatga tegishli aktivlar (ko‘chmas mulk, infratuzilma obyektlari, ulushlar) alohida-alohida emas, balki yagona portfel sifatida boshqariladi. Natijada, dividendlar, ijara to‘lovlari va kapital daromadlar barqaror fiskal oqim manbaiga aylanadi.

Innovatsion diversifikatsiyaning yana bir muhim yo‘nalishi ijtimoiy-fiskal sinergiyani kuchaytirishdir. Ijtimoiy sug‘urta badallari, sog‘liqni saqlash va pensiya tizimi bilan bog‘liq tushumlar davlat budjeti daromadlari bilan uyg‘unlashtirilgan holda boshqarilsa, fiskal barqarorlik sezilarli darajada mustahkamlanadi. Bu yondashuv ijtimoiy majburiyatlarning moliyaviy ta’minotini yanada barqaror qiladi.

Shu bilan birga, sun’iy intellekt va prognozlash algoritmlaridan foydalanish daromadlarni diversifikatsiyalashda yangi bosqichni boshlab bermoqda. Murakkab iqtisodiy bog‘liqliklarni aniqlash, yashirin daromad manbalarini prognoz qilish va fiskal xatarlarni oldindan baholashda AI asosidagi modellarning qo‘llanilishi davlat budjeti daromadlarini boshqarish sifatini oshiradi.

Innovatsion yondashuvlar orasida institutsional tajriba asosida “pilot fiskal mexanizmlar”ni joriy etish ham alohida e’tiborga loyiqdir. Ya’ni, ayrim hududlar yoki tarmoqlarda yangi daromad mexanizmlari sinov tariqasida joriy etilib, ularning samaradorligi baholanadi. Ijobiy natija bergan mexanizmlar keyinchalik respublika miqyosida tatbiq etiladi. Bu yondashuv fiskal islohotlar riskini kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi.

Umuman olganda, fiskal barqarorlikni ta’minlashda davlat budjeti daromadlarini diversifikatsiyalashning innovatsion yondashuvlari fiskal siyosatni statik emas, balki dinamik, moslashuvchan va natijaga yo‘naltirilgan tizim sifatida shakllantirishni talab etadi. Aynan shu yondashuv davlat moliyasining uzoq muddatli barqarorligini, iqtisodiy o‘sishning sifatini va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, fiskal barqarorlikni ta’minlashda davlat budjeti daromadlarini diversifikatsiyalashning innovatsion yondashuvlari daromadlarni faqat ko‘paytirishga emas, balki ularning sifatini, barqarorligini va moslashuvchanligini oshirishga qaratilgan kompleks tizimni anglatadi. Ushbu yondashuvlarning izchil va muvofiqlashtirilgan holda joriy etilishi davlat moliyasining uzoq muddatli barqarorligini ta’minlashda muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Fiscal discipline and the budget process. American Economic Review, 86(2), 401–407.

2. Keen, M., & Slemrod, J. (2021). Rebellion, rascals, and revenue: Tax follies and wisdom through the ages. Princeton University Press.

3. Pomeranz, D. (2015). No taxation without information: Deterrence and self-enforcement in the value added tax. American Economic Review, 105(8), 2539–2569.

IQTISODIY STATISTIKA KAFEDRASI — Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti —